

Gương Mặt Mới Của Đất Phù Lãng

Trên đất nước ta, từ Bắc chí Nam có tới hàng chục làng nghề gốm. Miền Bắc có gốm sứ Bát Tràng (huyện Gia Lâm, Hà Nội), Hải Dương, Đông Thành (huyện Đông Triều, Quảng Ninh), gốm sành Hương Canh (Vĩnh Phúc), Thổ Hà, Phù Lãng (Bắc Ninh), Đông Quang, Chu Đậu (Thái Bình), gốm Thái Đen (Sơn La)... Miền Trung có làng gốm Chợ Bông (Nghệ An), làng gốm Vân Sơn (Bình Định), gốm Chăm (Ninh Thuận)... Miền Nam có trung tâm gốm Cây Mai (đất Gia Định xưa, nay thuộc TP.HCM và Đồng Nai), gốm Biên Hòa (Đồng Nai), gốm Lái Thiêu (Bình Dương), làng gốm Krông Gô của người Chu Ru (Lâm Đồng)...

Một thời Phù Lãng

Nằm ở bờ nam sông Cầu, làng Phù Lãng (thuộc huyện Quế Võ) là một trong ba trung tâm sản xuất gốm nổi tiếng của đất Kinh Bắc xưa với sản phẩm da lươn khác hẳn với gốm men trắng của Bát Tràng và gốm không men của Thổ Hà. Những vị lão niên trong làng cho biết đây là nghề cha truyền con nối (cứ ai khéo tay thì được truyền nghề, không kể con gái hay con trai, con dâu hay con rể) và làng nghề Phù Lãng đã có từ cuối đời Lý, đầu đời Trần (khoảng thế kỷ 13)...

Trải qua hơn bảy thế kỷ, gốm Phù Lãng được biết đến với các sản phẩm gia dụng như chum, chậu, âu, nậm rượu, nồi, niêu, ấm sắc thuốc... Hàng mỹ nghệ và hàng thờ như chậu hoa, đỉnh, bát hương... cũng được sản xuất nhưng với số lượng không lớn. Hơn 10 năm trở lại đây, để có thể tồn tại và đáp ứng nhu cầu của thị trường, Phù Lãng còn sản xuất một số hàng mới như tiều quách, ống nước, nồi lẩu than hoa...

Đặc trưng của gốm Phù Lãng là màu sành nâu trắng men da lươn cùng các họa tiết, hoa văn thường là rồng, phượng, hồ phù, hoa sen, lá đề. Do được làm hoàn toàn thủ công nên sản phẩm của mỗi nhà một khác từ hình dáng cho đến màu men vàng da lươn (vàng nhạt, vàng thẫm, vàng lục, vàng nâu, vàng đỏ...) - và đó là kỹ thuật, là bí quyết của từng hộ, có khi chỉ nhìn vào sản phẩm, những khách quen có thể nhận biết được đó là hàng của nhà nào.

Những năm hưng thịnh của làng - các thập niên 50, 60, 70 của thế kỷ 20 - thuyền bè các nơi tập nập về Phù Lãng "ăn hàng", sản phẩm của làng có mặt ở hầu khắp các tỉnh phía Bắc: Phú Thọ, Yên Bái, Lào Cai, Tuyên Quang, Thái Nguyên, Hòa Bình, Sơn La, Thanh Hóa...

Vào những năm cuối của thập kỷ 1970 trở lại đây, nguyên liệu làm gốm ngày một hiếm, trong khi yêu cầu của người tiêu dùng về mẫu mã, chất lượng sản phẩm ngày một cao hơn, đặc biệt khi hàng gốm sứ Trung Quốc tràn vào VN với hình thức phong phú, giá lại rẻ, làng nghề Phù Lãng bắt đầu lao đao...

Nhiều gia đình bỏ nghề, lớp trẻ thì không còn tha thiết nối nghiệp cha ông, rời bỏ quê hương đến với các thành phố lớn tìm việc, trong làng chỉ còn lại một số gia đình tiếp tục giữ nghề nhưng chỉ sản xuất các sản phẩm truyền thống: chum, vại, niêu và tiểu sành. Từ 323 hộ làm nghề trong những năm 1990, đến năm 2000 chỉ còn lại chưa tới 100 hộ nhưng cũng sản xuất không thường xuyên.

Một hướng đi mới

Chất liệu gốm Phù Lãng có lẽ rất phù hợp trong việc thể hiện các ý tưởng sáng tạo nghệ thuật nên nhiều nhà điêu khắc, họa sĩ, nghệ sĩ gốm đã tìm về đây để sáng tác... Và có lẽ cũng chính họ đã dần tìm cho gốm Phù Lãng một hướng đi mới: ứng dụng mỹ thuật vào sản phẩm.

Phải kể đến một nguồn nội lực của làng nghề: những con em của làng đã được đào tạo tại các trường đại học mỹ thuật, mỹ thuật công nghiệp; những cử nhân nghệ thuật ấy đã quay lại làng ứng dụng những kiến

thức đã học vào nghề cổ truyền của cha ông. Giờ đây, người tiêu dùng đã biết đến một Phù Lãng khác với những sản phẩm gốm mỹ nghệ mới lạ từ ý tưởng, tạo hình đầy ngẫu hứng và cả các tác phẩm gốm nghệ thuật mà tác giả là những người trẻ, tuổi đời chưa quá 30 như Vũ Hữu Nhung, Phạm Thị Thùy, Nguyễn Tiến Hoàn, Trần Mạnh Thiệu..., mỗi người một phong cách tạo hình khác nhau thông qua các sản phẩm ngày càng đa dạng: lọ hoa, bình, đôn, chậu cảnh, đồ vật trang trí, tượng gốm...

Có người đã giành được giải thưởng tại các cuộc thi mỹ thuật trong và ngoài nước. Đáng chú ý nhất là Vũ Hữu Nhung, tốt nghiệp Đại học Mỹ thuật công nghiệp Hà Nội năm 1999, từng đoạt giải "Nghệ nhân có bàn tay vàng" do Hội đồng Anh trao tặng năm 2001, tác giả của nhiều sản phẩm gốm Phù Lãng độc đáo. Theo anh Nhung, hiện sản phẩm mới của làng nghề không chỉ được khách hàng từ nhiều tỉnh thành trong cả nước đặt hàng mà còn được du khách và doanh nhân nhiều nước ở châu Âu, Úc, Nhật tìm mua với số lượng không nhỏ. Riêng xưởng gốm của Vũ Hữu Nhung thuộc loại phát đạt nhất làng với hơn 20 nhân công, mỗi tháng xuất xưởng hàng nghìn sản phẩm các loại.

Gốm Phù Lãng tưởng đã mai một nay đang hồi sinh. Mùa xuân đã về lại với làng nghề xứ Kinh Bắc.